

PROVET I LIVSÅSKÅDNINGSKUNSKAP 14.3.2018 BESKRIVNING AV GODA SVAR

Examensämnetts censorsmöte har godkänt följande beskrivningar av goda svar.

Om livsåskådningskunskap och bedömningen av ämnet i grunderna för gymnasiets läroplan

Livsåskådningskunskap är ett tvärvetenskapligt läroämne som bygger på humanistiska vetenskaper, kultur- och samhällsvetenskaper samt filosofi. I livsåskådningskunskap ska man bedöma såväl den studerandes förmåga att skickligt och mångsidigt kunna analysera och uttrycka livsåskådningsfrågor som den allmänna förståelsen av begreppet livssyn. Livsåskådningsfrågor är ofta personliga, men reflektionen kring dem bygger på intellektuella dygder, som kritiskt tänkande, konsekvens, entydighet och systematik.

Studentexamensnämnden har beslutat att studentexamensprovet från och med provtillfället hösten 2017 till och med provtillfället våren 2020 kan avläggas både enligt grunderna för gymnasiets läroplan 2003 och enligt grunderna för gymnasiets läroplan 2015. Omarbetningen av grunderna för gymnasiets läroplan 2015 var huvudsakligen en uppdatering. Även om en ny kurs i livsåskådningskunskap lades till och det gjordes vissa ändringar i kursstrukturen, har helheten i fråga om målen för och innehållet i livsåskådningskunskapen inte förändrats på något avgörande sätt. Sektionen för livsåskådningskunskap har haft som mål att utforma uppgifterna så att alla uppgifter i provet våren 2018 kan besvaras utifrån båda grunderna för läroplanen.

Blooms taxonomi styr utarbetningen av uppgifterna i de digitala proven i realämnena

I kravnivåerna för uppgifterna i de digitala proven i realämnena beaktas Blooms taxonomi för de kognitiva inlärningsmålen samt den variant av taxonomin som Anderson och Krathwohl utvecklat. I de här taxonomierna bedöms den kognitiva process uppgiften kräver på en hierarkisk skala i sex steg: vetande/erinring, förståelse, tillämpning, analys, bedömning och skapande/syntes. De två högsta nivåerna står i omvänd ordning i de två taxonomierna.

Studentexamensnämnden har grupperat kravnivåerna i fyra olika klasser. De nivåer som är förknippade med vetande och förståelse är fördelade på två klasser enligt slutna (A) och öppna (B) uppgiftstyper. Flervalsuppgifter hör exempelvis till klass A och definieringsuppgifter till klass B. De mer krävande nivåerna är också grupperade i två klasser, C och D. Uppgifterna på nivå D kan inkludera ett kreativt element som gör svaret mer krävande i och med att det förutsätter förmågan att tillämpa, utveckla eller modifiera de kunskaper som definieras i grunderna för gymnasiets läroplan, även på områden som inte har behandlats i gymnasiet. Alternativt kan uppgifterna på nivå D ta upp särskilt omfattande och mångsidiga material, eller möjligen nya typer av material, och kombinationer av dem.

Bedömning av svaren i studentexamensprovet i livsåskådningskunskap

Det åskådningsmässiga tänkande som bedöms i studentexamensprovet kommuniceras språkligt. Därför bör man i bedömningen även fästa uppmärksamhet vid hur tänkandet presenteras. Presentationen bedöms på många olika plan, från textens litterära verkningsfullhet till styckeindelningen. Provet är emellertid inte ett prov i modersmålet, och en god skriftlig framställning är ett kännetecken på ett bra svar i livsåskådningskunskap endast i den mån den uttrycker gott åskådningsmässigt tänkande. Det här innebär ofta flera olika drag hos svaret. De viktigaste är att svaret är träffande, enhetligt och övertygande.

Kärnan i ett bra svar är att det är träffande, det vill säga relevant. Goda kunskaper och god förståelse samt en träffande argumentation ger inte upphov ens till ett godkänt svar om de inte svarar på frågan. Därför är den viktigaste av de uppräknade dimensionerna att svaret är träffande. Ett drag hos ett träffande svar är att det är klart.

Svarets enhetlighet har att göra med svarets struktur. Strukturen har i livsåskådningskunskap traditionellt bedömts med den så kallade SOLO-modellen (Structure of the Observed Learning Outcome). Dess roll i bedömningen av livsåskådningskunskap har precisats genom att den har fokuserats på svarens enhetlighet och genom att lyfta fram att svaret ska vara träffande och övertygande som bedömningskriterier vid sidan av enhetligheten. Examinandens förmåga att begreppsligt strukturera problem och lösningar samt identifiera och utvärdera motiveringar syns i form av ett följdriktigt och flerdimensionellt svar.

Att svaret är övertygande innebär inom livsåskådningskunskap att behandlingen av mångsidiga och åskådningsmässigt väsentliga synpunkter är följdriktig. Svarets faktagrundval är tillräckligt bred och, då frågeställningen kräver det, tillräckligt aktuell. Faktapåståenden, motiverade ståndpunkter och rena åsikter är tydligt åtskilda från varandra och kopplingarna mellan framlagda påståenden och motiveringar är tydliga. Typiskt för livsåskådningskunskapen är användningen av träffande och aktuella exempel. De gör svaret övertygande.

Ett gott åskådningsmässigt tänkande syns i att examinanden har kunskap om begrepp och teorier och behärskar det fenomenkomplex som behandlas. Utöver det här inverkar hur träffande, enhetligt och övertygande svaret är. Liksom i fråga om de kunskapsmässiga färdigheterna är också de övriga dimensionerna av bedömningen i livsåskådningskunskap nästan undantagslöst överlappande så länge svaret uppfyller minimikravet på relevans, det vill säga träffar frågeställningen. Ett svar kan vara bra med tanke på de kunskapsmässiga färdigheterna, men presentationen av tankegångarna kan vara svag, eller tvärtom. Dimensionerna är emellertid inte helt oavhängiga av varandra eftersom presentationen, användningen av begrepp och kunskapen om fenomenkomplexet är förknippade med varandra.

På grund av den natur uppgifterna i livsåskådningskunskap har är aspekter som visar på mognad särskilt viktiga i svaret. Studentexamensnämnden har i sina föreskrifter för de digitala proven i realämnen gett anvisningar för bedömningen av mognad i svaren (https://www.ylioppilastutkinto.fi/images/tiedostot/reaaliaineiden_digitaalisten_kokeiden_maaraykset_2017_sv.pdf). Det är värt att notera att behandlingen av oväsentliga synpunkter i svaren sänker svarets värde enligt föreskriften.

Tabellen nedan kan vara till hjälp vid bedömningen av studentprovsvaren i livsåskådningskunskap då det gäller hur träffande, enhetligt och övertygande svaret är. De här kriterierna i kombination med de innehållsmässiga kriterierna bildar tillsammans en helhetsbedömning som uttrycks med det poängtal som ges för deluppgiften.

Dimension i bedömningen	/Poängtal 0	25 %	50 %	75 %	100 %
Träffande	Svaret svarar inte alls på uppgiften; uppgiften har väsentligt missuppfattats.	Svaret har vissa kopplingar till frågans område, men det är oklart, förvirrat eller träffar inte saken.	Svaret på uppgiften håller sig till frågan.	Svaret visar på en klar förståelse för uppgiften och dess avgränsning, och det behandlar de mest väsentliga aspekterna.	Svaret visar på en utmärkt förståelse för uppgiften och dess avgränsning, och det behandlar ingående de relevanta aspekterna och endast dem.
Enhetligt (Solo)	Svaret är splittrat och oredigt.	Svaret tar upp en klart relevant aspekt. I övrigt är elementen i svaret slumpmässigt valda eller orediga.	Svaret tar upp flera relevanta aspekter, men de har inte sammanställts i en helhet. Svaret är ofta katalogartat.	De synpunkter som uppgiften berör har kopplats till varandra på ett följdriktigt och mångsidigt sätt. Resultatet är en koherent helhet som besvarar frågan.	I svaret har de för uppgiften relevanta materialelementen ställts i relation till varandra. Begrepp och motiveringar bildar en konsekvent helhet som besvarar frågorna i uppgiften och vid behov beaktar även alternativa infallsvinklar.
Övertygande	Svaret saknar motiveringar eller motiveringarna saknar koppling till de framlagda påståendena.	De motiveringar som ges i svaret anknyter på något sätt till påståendena, men kopplingen mellan dem förblir oklar.	Svaret har motiverats med förnuftiga utgångspunkter och det finns en klar koppling mellan motiveringar och slutsatser.	I svaret diskuteras de flesta relevanta motiveringarna. De har problematiserats och analyserats på ett förnuftigt sätt och argumenten har konstruerats korrekt.	Problematiseringen och analysen av de relevanta motiveringarna är träffande och visar på ett insiktsfullt eget tänkande eller en ingående kunskap om traditionen.

Nya poängtal för det digitala studentexamensprovet i livsåskådningskunskap

Provet i livsåskådningskunskap omfattar nio uppgifter av vilka examinanden ska besvara fem. Provet består av två delar. Del I omfattar sex uppgifter på nivå A, B och C. Var och en av de här uppgifterna ger 0–20 poäng. Del II omfattar tre uppgifter på nivå D, som var och en ger 0–30 poäng. Examinanden kan besvara 3 till 5 uppgifter i del I och 0 till 2 uppgifter i del II. Examinanden kan inte nå det maximala poängtalet i provet (120) utan att besvara två uppgifter ur del II.

I anvisningarna för poängsättning i de tidigare beskrivningarna av goda svar för livsåskådningskunskap nämns två separata fästpunkter för bedömningen. De har varit ett "gott svar" med vilket avsågs ett svar värt 3/6 poäng, det vill säga 50 procent av det maximala poängtalet, och ett "berömligt svar", med vilket avsågs ett svar värt 5/6 poäng eller drygt 80 procent av det maximala poängtalet. I uppgiftsdelar värda 6 poäng tillämpas fortfarande samma skala, även om den andel som 6 poäng utgör av det maximala poängtalet för hela provet har minskat till ungefär en tredjedel jämfört med proven i pappersform. För uppgiftsdelar vars maximala poängtal är mindre än 6 ges i allmänhet bara en bedömningspunkt för cirka 50 procent av poängen. Då det maximala poängtalet stiger underlättas bedömningen av flera på förhand fastslagna bedömningspunkter. Om poängtalet för en uppgift eller deluppgift är 8 eller mera används tre bedömningspunkter: 25–30 procent, 50–60 procent och 75–80 procent. Om en uppgift eller en deluppgift ger mer än 10 poäng ges också en karakterisering av toppoängen. Syftet med den är att lyfta fram aspekter som gör det enklare att placera svaret inom det högsta poängintervallet (75–100 procent).

Uppgiftsspecifika poängangvisningar

Eftersom provet i livsåskådningskunskap bedömer examinandernas eget tänkande i åskådningsfrågor kan svaren öppna sig i många olika riktningar i nästan alla uppgifter. Därför är beskrivningarna av goda svar aldrig mer än riktgivande. Av samma orsak presenterar beskrivningarna av goda svar på ett omfattande sätt olika åskådningsmässiga synpunkter som berör uppgiften, även sådana som inte ingår i gymnasiekurserna. Målet är att ge lärarna som bedömer svaren ytterligare tips om vilka typer av resonemang i fråga om åskådningar som på goda grunder kan ingå i svaren. Vilka saker som ingår i gymnasiekurserna och som examinanderna förutsätts ha kunskap om anges i samband med anvisningarna för poängsättning. I dessa delar har de ovan nämnda dimensionerna – att svaret ska vara träffande, enhetligt och övertygande – beaktats endast mycket knapphändigt. I de flesta fall är det dock motiverat att i bedömningen av varje del av provet granska såväl de kunskapsmässiga dimensionerna som dimensionerna i tabellen ovan.

Uppgiftsdelarna är fördelade på två klasser. Om en uppgiftsdel ger 10 poäng eller mera bedöms den som ett fullvärdigt essäsvaret och de ovan nämnda dimensionerna – träffande, enhetligt och övertygande – ska tillämpas på ett genomgripande sätt. Om en uppgiftsdel ger mindre än 10 poäng utgör svaret inte nödvändigtvis en fullvärdig essä. Då kan också kortare svar, där det inte spelar en så viktig roll att texten är enhetlig eller argumenten övertygande, ge utmärkta poäng. I sådana fall är det ofta väsentligt att hålla sig till saken. Därför begränsas antalet tecken i svar på deluppgifter värda mindre än 10 poäng. Begränsningen gäller maximiantal tecken. Om det angivna antalet tecken underskrids sänks poängantalet inte, så länge sakinnehållet är tillräckligt. Om maximiantalet tecken väsentligen överskrids sänker detta poängantalet.

Poängen för uppgifter som består av flera delar fastställs separat för varje deluppgift, om inte annat anges i uppgiften. Ibland kan poängsättningen av en deluppgift, exempelvis 1.1. i provet i livsåskådningskunskap hösten 2017, vara förknippad med flera förhållandevis självständiga delar, som i exempelfallet med två olika evenemang i anknytning till jubileumsåret för Finlands självständighet. I sådana fall kan uppgiften bedömas så att varje del beaktas separat, varvid de respektive delarna inte nödvändigtvis behöver bedömas som essäer. Men om examinanden – exempelvis för att göra en jämförelse – väljer att behandla de olika delarna tillsammans kan deluppgiften utgöra en hel essä. Då påverkas bedömningen av kriterierna som berör struktur i tabellen ovan – enhetligt och övertygande. Examinandens val av metod för att besvara uppgiften inverkar emellertid inte på kravnivån för bedömningen. Poängen examinanden erhåller beror däremot inte på valet av svarsmetod. Den aspekt som i bedömningen av uppgiftsdelar som bedöms separat motsvarar essäns krav på att vara enhetlig och övertygande är oftast sättet på vilket examinanden kopplar delsvaret till en helhet.

Del I

1. *Trivs dumhet i sällskap?* (20 p.)

I grunderna för gymnasiet läroplan 2003 (GLP03) ansluter sig uppgiften till kursen Världsbilden (LK2) och dess punkter "våra erfarenheters, vardagsuppfattningars och föreställningars uppkomst och tillförlitlighet" och "rationell bedömning av världsbilder och kunskapskällor". I grunderna för gymnasiet läroplan 2015 an knyter uppgiften till punkterna "undersökning av typiska kognitiva förvrängningar i samband med behandling av information och gestaltning av den omgivande verkligheten, såväl i eget som i andras tänkande" och "argumentationsanalys kring livsåskådningsfrågor, ur olika synvinklar" i kursen Världsåskådning och kritiskt tänkande (LK1). I grunderna för gymnasiet läroplan 2003 och 2015 ansluter sig uppgiften till kursen Individ och samhället (LK3) och dess punkt "människan som en social varelse, växelverkan mellan individerna och gemenskapen".

Människan har ett flockdjurs instinkter. I synnerhet i emotionella situationer tenderar de att bestämma hennes handlade utan att ge den medvetna reflektionen en chans att ingripa. Pressen på likformighet i flocken får en kraftig inverkan på beteendet. Det här är en av de viktigaste förklaringarna till varför människan blir dummare i grupp. Det finns förvisso också andra förklaringar, till exempel att visa för andra att man vågar och kan. Det här kan leda till att människan inför en grupp gör sådant som hon knappast skulle göra om hon var ensam.

I människans utveckling är förmågan att resonera och överväga reflektivt ett mycket färskare fenomen än våra grundinstinkter och har inte utvecklats särskilt långt. I själva verket har utvecklingen av informationsteknik, särskilt artificiell intelligens, och framstegen i psykologi under de senaste hundra åren, avslöjat många begränsningar i människans kognitiva kapacitet. Samtidigt har det dock visat sig att flockdjurets egenskaper i det här avseendet också har varit till nytta. Människans kognitiva processer sker parallellt, och även i övrigt kan vi relativt lätt utnyttja andra människor i vår egen kognitiva verksamhet. Samarbete förbättrar dramatiskt människans kognitiva prestationsförmåga. Efter att man har insett det här har nätverkande och delade kognitioner givetvis blivit något som är värt att sträva efter.

1.1. (10 p.)

Examinanden kan beskriva de mest olika situationer. Det finns gott om sådana i gymnasieelevens livsmiljö. Det mest naturliga är att poängsätta uppgiften så att vardera svaret ger 0–5 poäng. Ett väl valt och beskrivet exempel ger 2 poäng och resten av poängen ges för hur väl analysen visar att exemplet illustrerar det önskade fenomenet. Examinanden kan också disponera svaret i punkt 1.1. som en essä, till exempel genom att jämföra de utvalda exempelfallen. Då bedöms punkten som en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

1.2. (10 p.)

En naturlig utgångspunkt för svaret i punkt 1.2. är att ta ställning till hemmets, skolans och vänkretsens betydelse. Inom hobbyverksamhet och digitala förbindelser finns också olika grupper och gemenskaper, som är väsentliga för den kognitiva prestationsförmågan och dess utveckling. Bland dem finns förvisso också grupper, där det är möjligt för dumheten att trivas i sällskap. Svaret på punkt 1.2. är en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

I ett 3-poängssvar kan examinanden ange några synpunkter om olika grupper och gemenskapers betydelse för individens kognitiva prestationsförmåga, vilka är väsentliga för bedömningen.

I ett 5-poängssvar lägger examinanden fram en välgrundad bedömning av olika grupper och gemenskapers betydelse för individens kognitiva prestationsförmåga.

I ett 8-poängssvar gör examinanden en konsekvent bedömning av olika grupper och gemenskapers betydelse för individens kognitiva prestationsförmåga.

2. Dopning (20 p.)

I GLP03 ansluter sig uppgiften till kursen Ett gott liv (LK1) och dess innehåll "utformningen av identiteten under människans levnadslöpp och etiska avgöranden i olika levnadsskeden" och "uppfattningar om dygder och laster förr och nu och deras samband med livsstilar och vanor". Av kurserna i GLP15 ansluter sig uppgiften till Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och dess punkter "identitet, livsval och livsbalans: individens möjligheter att påverka sitt liv, arvsanlagens och miljöns betydelse" och "olika uppfattningar om ett gott liv samt vilken roll andra människor, djur och miljö spelar i ett gott liv".

Materialet i uppgiften är en tecknad seriestripp som behandlar dopning med humorns medel. Bruket av dopning hör till ett av de största och mest komplicerade problemen i dagens idrott. Det begränsar sig inte heller till elitidrott utan har också ökat klart bland amatörer. I takt med att testmetoderna har utvecklats har risken för att åka fast vuxit och idrottare kan också avslöjas i efterskott, men samma tekniska utveckling sker förmodligen också i dopningsfabrikerna.

2.1. (10 p.)

En utgångspunkt i letandet efter berättigande för användningen av dopning är att det är (eller åtminstone antas vara) vanligt. Om nästan alla använder dopningsmedel finns det kanske inte längre några andra alternativ än att också själv dopa sig om man vill nå toppen. Frågan kan också diskuteras ur konsekvensernas synvinkel: om man kommer från fattiga förhållanden och tjänar miljoner genom att luras och därmed förbättrar hela släktens möjligheter att leva ett gott liv – är det då kanske moraliskt rätt? Det här perspektivet kan utvecklas via utilitarismen men inte ens i berömvärda svar förutsätts tillämpning av moralteorier.

Svaret kan också disponeras så att examinanden bestrider berättigandet av dopning i alla situationer, men det finns också anledning att behandla andra aspekter än att dopning för nuvarande är förbjuden. En naturlig problematik att ta upp är att dopning äventyrar människans liv och hälsa. Exempelvis idrottens renhet, segern över sig själv och det värdelösa i en seger som nåtts med hjälp av dopning kan vara goda utgångspunkter för en behandling av problematiken ur den här synvinkeln.

Svaret på punkt 2.1. är en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

I ett 3-poängssvar anger examinanden någon syn på för eller emot det berättigade i dopning.

I ett 5-poängssvar presenterar examinanden träffande motiveringar för den synvinkel som hen har valt.

Ett 8-poängssvar utgör en följdriktig helhet, där problemet diskuteras utförligt och med hjälp av klara argument ur flera olika perspektiv.

2.2. (10 p.)

Den här uppgiften betonar förmågan att lägga fram följdriktiga argument ur det perspektiv examinanden valt. I sitt svar kan examinanden till exempel hänvisa till människonaturen, en gränslös hunger efter seger eller till olika värden eller världsåskådningar. Det är viktigt att examinanden förmår disponera sitt svar till en balanserad helhet där hens syn på möjligheten till en ren idrott framkommer tydligt och välgrundat.

Svaret på punkt 2.2. är en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

I ett 3-poängssvar ger examinanden ett perspektiv på frågan.

I ett 5-poängssvar kan examinanden motivera sin syn på frågan på ett förhållandevis övertygande sätt.

Ett 8-poängssvar utgör en följdriktig helhet, som klart och välgrundat visar examinandens syn på frågan.

3. Demokratin och medierna (20 p.)

I GLP03 ansluter sig uppgiften till punkten "skolan, medierna och konsten som skapare och förmedlare av världsbilden" i kursen Världsbilden (LK2) samt punkten "människan som en social varelse, växelverkan mellan individerna och gemenskapen, det privata och det offentliga" och punkten "politiska ideal, ideologier, utopier och olika former av demokrati" i kursen Individen och samhället (LK3). I de kurser som nämns i GLP15 ansluter sig uppgiften till punkten "skolans, mediernas, politikens, vetenskapens, konstens, nöjesindustrins samt religiösa och kulturella samfunds inverkan på världsbilder och -åskådningar samt den egna livsåskådningen" i kursen Världsåskådning och kritiskt tänkande (LK1) samt kursen Individen och samhället (LK3) och dess punkter "samhällsforskningens grunder, sociala realiteter, samhällsstrukturer, och kännetecken för det moderna västerländska samhället samt hur dessa grunder påverkar individens liv" och "sambandet mellan ekonomisk makt i dagens Finland och i den globala marknadsekonomin, följderna av individens val som konsument och medborgare på olika samhällsnivåer".

Demokrati är folkvälde. Medierna som förmedlare av information hör till demokratis viktigaste grundpelare, och det här är också ytterst centralt med tanke på hela uppgiften. Samtidigt ingår även en fri informationsförmedling i demokrati. Den moderna demokratin är delvis beroende av medierna och den fungerar på deras villkor. Medborgarens ställning i dagens Europa bestäms av att EU och dess medlemsstater är demokratiska och har en förhållandevis hög levnadsstandard. Bland annat globaliseringen och den flyktingkris som nämns i materialet har medfört utmaningar för den här ställningen.

Materialet till uppgiften består av en video om britternas reaktioner dagen efter folkomröstningen om brexit. Den visar att väljarna har svårt att gestalta situationen och sitt eget handlande rationellt. Massmedierna som informationsförmedlare är en av de viktigaste faktorerna som gör det möjligt för demokratin att fungera, och det här är också ytterst viktigt med tanke på hela uppgiften. Svårighet att få information, skiftande synvinklar, populism och frågornas komplexitet bidrar till att det uppstår en situation, där det är ytterst svårt att i en valsituation fatta ett rationellt beslut. Då den politiska, ekonomiska och militära situationen i och utanför Europa utgör en komplicerad helhet, vars utveckling inte ens experter kan förutspå, hur kan en vanlig medborgare förutsättas kunna göra det?

Utgående från materialet i uppgiften ligger tonvikten i analysen av demokratin och dess förhållande till medierna på demokratins konkreta tillstånd i 2000-talets Europa. Träffande exempel som inte rör brexit ger svaret ett mervärde men kan inte helt kompensera för en analys av det givna materialet. Det är en fördel att känna till brexit, och det kan ge svaret ett mervärde men det får inte utgöra hela innehållet i svaret, eftersom det handlar om ett mycket mer vittgående och flerdimensionellt problem än brexit.

Svaret på uppgiften är en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

I ett 5-poängssvar beskriver examinandena på något sätt förhållandet mellan demokratin och medierna samt medborgarens ställning i Europa.

I ett 10-poängssvar förmår examinandena kombinera en analys av materialet med sin egen syn på demokratin och medierna samt medborgarens ställning i dagens Europa.

I ett 15-poängssvar analyserar examinandena materialet med omsorg och för fram komplexiteten i den nuvarande situationen. Genom det här förmår examinandena på ett konsekvent och övergripande sätt diskutera förhållandet mellan demokratin och medierna samt medborgarens ställning i dagens Europa.

För att nå högsta poäng ska examinandena inom frågans kontext och med stöd av mångsidiga exempel redogöra för mediernas roll och tillförlitlighet som en viktig del av demokratin och därmed något som gör ett rationellt handlande möjligt för medborgarna.

4. Kulturella åtskillnader (20 p.)

I GLP03 ansluter sig uppgiften till punkterna "inbördes växelverkan mellan kulturer och civilisationer" och "etnocentricitet samt rasismens och toleransens historia" i kursen Det kulturella arvet och identiteten (LK4). I GLP15 ansluter sig uppgiften till punkterna "växelverkan mellan kulturer och civilisationer", "kulturell mångfald och global kultur samt deras olika inverkan på livsåskådningar och samhällen" och "etnocentrism och rasism samt ömsesidig respekt och jämställdhet i olika kulturer i ett historiskt perspektiv" och "begreppet kultur och kulturens betydelse, olika kulturella klassificeringar och sätt att ta del av kultur, kultur som meningsbaserad mänsklig verksamhet, olika teorier om kulturers utveckling och förhållande till varandra" i kursen Kulturens inverkan på människans livsåskådning (LK4).

Edward Saids verk *Orientalism* (1978) är en klassiker inom kulturvetenskapen och har inverkat stort på forskningen på området. Saids angreppssätt utgår i stor utsträckning från diskursanalysen, som utvecklades av den franska filosofen och idéhistorikern Michel Foucault (1926–1984), men examinandens behöver inte känna till den här bakgrunden i sitt svar. Det väsentliga i Saids synsätt är att kulturella åtskillnader är kategoriseringar som tagits fram av människor för att hjälpa dem att känna igen en främmande kultur, "det andra". Åtskillnaderna bygger i allmänhet på vissa faktiska skillnader, men valet och gränsdragningen samt statusen för de här faktorerna är skapade av människan, de är med Saids termer "fiktiva". Åtskillnaderna hjälper därmed att skapa en egen kulturell identitet i förhållande till andra. Åtskillnaderna kan också lätt användas till att producera och manipulera känslor i samfundet, vilket kan ha skadliga följder för såväl samfundet självt som dess relation till andra.

4.1. (10 p.)

Åtskillnaden kan till exempel gälla nationalitet, religion, härkomst, kön, förmögenhet, utbildning, boendeort eller sexuell läggning. Det mest väsentliga i svaret är att analysera hur den här skillnaden produceras på det sätt som Said avser.

I ett 3-poängssvar presenterar examinandens en kulturell åtskillnad som på något sätt motsvarar Saids angreppssätt.

I ett 5-poängssvar presenterar examinandens en relevant kulturell åtskillnad och analyserar den i ljuset av Saids angreppssätt.

I ett 8-poängssvar gör examinandens en träffande kulturell åtskillnad och analyserar den följdriktigt och konsekvent i ljuset av Saids angreppssätt.

4.2. (10 p.)

Åtskillnadens verkningar i fråga om världsåskådning kan till exempel hänga samman med ett samfunds uppfattning om sitt eget värde i förhållande till andra eller ett samfunds uppfattning om sin egen historia. Åtskillnadens samhällsliga följder kan till exempel vara förknippade med maktfördelning, olika rättigheter mellan sociala grupper eller rättvisefrågor i anslutning till fördelningen av gemensamma resurser. Det väsentliga i svaret är att examinandens välavvägt behandlar olika verkningar och inte till exempel begränsar sig till kulturella fördomar, rasism eller hatretorik som rör åtskillnader.

I ett 3-poängssvar beskriver examinandens på ett träffande sätt den världsåskådningsmässiga eller samhällsliga verkningen av den kulturella åtskillnad hen valt, eller jämför den på något sätt med Saids åtskillnad.

I ett 5-poängssvar diskuterar examinandens minst två olika verkningar och jämför dem på något sätt med motsvarande verkningar i Saids åtskillnad.

I ett 8-poängssvar är examinandens jämförelse följdriktigt och mångsidigt. Examinandens kan särskilja de världsåskådningsmässiga och de samhällsliga verkningarna.

5. Janis Joplin, Mercedes Benz (20 p.)

I GLP03 ansluter sig uppgiften till punkterna "religionens och religiositetens väsen" och "sociologisk, moralisk, antropologisk och psykologisk religionskritik" och "ateism och agnosticism" i kursen Olika sätt att förklara världen i livsåskådningstraditionen (LK5). I GLP15 ansluter sig uppgiften till punkten "de världsåskådningar som religionskritik, ateism, agnosticism och sekulär humanism grundar sig på" i kursen Livsåskådningarnas värld (LK5).

Materialet i uppgiften består av texten till Janis Joplins låt *Mercedes Benz*. Tanken med uppgiften är att examinanden på ett så mångsidigt sätt som möjligt diskuterar dess innehåll. Det väsentliga är att kunna begrunda och analysera begreppet religion och låtens religions- och samhällskritiska budskap. Låten kan också ses som en framställning som har karaktären av en bön, men det här perspektivet kan vara det mest krävande på grund av det kraftigt ironiska greppet i texten. Det ironiska planet behöver inte nödvändigtvis förklaras i svaret, men att helt förbigå det kan vara problematiskt, om inte omöjligt med konsekventa argument. Ett möjligt argument utöver talet till Gud är ärlighet: det här kan vara sådana saker som människor på riktigt ber om i sina böner, även om de inte skulle erkänna det öppet. Som den mest naturliga tolkningen kan man tänka sig kritiken mot materialismen som spelar en stor roll i västerländska samhällen eller en infallsvinkel som kombinerar kritik mot såväl materialism som religion. Joplins begäran om en ny bil och speciellt om en krogkväll öppnar sig måhända lättast i den här kontexten, annars kan de rentav ge intryck av hädelse. Uppgiften betonar begreppsanalys, användning av materialet samt logisk argumentation. Inte ens för högsta poäng behöver examinanden känna till låten eller dess kontext, utan det viktiga är att lägga fram en följdriktig motivering för det egna synsättet och underbygga den med exempel och egna kunskaper.

Svaret på uppgiften är en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

I ett 5-poängssvar anger examinanden en analys av låten och motiverar den på något sätt. Begreppsanalysen och användningen av materialet är ringa.

I ett 10-poängssvar analyserar examinanden låten ur åtminstone två synvinklar (religiös, religionskritisk eller samhällsrelig) på ett meningsfullt sätt.

I ett 15-poängssvar presenterar examinanden en konsekvent och välmotiverad analys ur religiös, religionskritisk och samhällsrelig synvinkel. Hen kan åtminstone för en synvinkel föra in diskussionen av låtens betydelse i en större samhällsrelig eller religiös kontext.

För att erhålla högsta poäng ska examinanden kunna analysera låten ur en religiös, religionskritisk och samhällsrelig synvinkel samt särskilja och koppla ihop de här synvinklarna. Hen kan föra in diskussionen av låtens betydelse i en större samhällsrelig eller religiös kontext.

6. Den yttersta frågan (20 p.)

I GLP03 ansluter sig uppgiften till avsnitten som rör modeller för ett gott liv och de grundläggande frågorna om människans existens i kursen Ett gott liv (LK1) och punkten ”strukturen hos en världsbild och dess kärnfrågor: uppfattningar om människan, samhället, kulturen och naturen samt om verklighetens beskaffenhet” i kursen Världsbilden (LK2). I GLP15 finns motsvarande innehåll i huvudsak i kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2). I fråga om GLP15 ansluter sig uppgiften också till kursen Teknologi, världsåskådningar och mänsklighetens framtid (LK6), till exempel punkterna om människans evolution och framtid samt artificiell intelligens.

6.1. (10 p.)

Formuleringen av frågan tar inte ställning till om de yttersta frågorna är samma sak som de frågor som är de allra viktigaste för människan. Att diskutera det här sambandet är en av de viktiga aspekterna i svaret. Ytterlighet kan betyda utgångsläge eller något som är i sista hand. Då har alla områden sina egna yttersta frågor. Inom exempelvis fysiken kan man diskutera var allt började eller vilken struktur ett ämne har. Inom biologin kan utgångspunkten vara vad som överhuvudtaget gör en levande varelse levande och hur levande varelser handlar. Frågor av det här slaget är ofta filosofiska. Ur åskådningsperspektiv är den ännu mer ytterliga frågan dock varför vi vill veta hurdan världen är.

Varför man till exempel ska forska i stjärnorna eller organismers struktur, beror på den aktuella studiens eller resultatens betydelsefullhet för människan. Därför är de yttersta frågorna också på sätt och vis också oundvikligen de frågor som är de viktigaste för människan. Ofta är de inte bara viktiga utan också mycket komplicerade. I typiska fall är de mycket abstrakta frågor där man måste ta ett enormt antal aspekter i beaktande. För den enskilda kan dock frågor som rör egna närstående människor, hobbyer eller det egna arbetet vara de allra viktigaste. Också då kan de kanske kallas de yttersta frågorna men det kan vara mera naturligt att säga att de yttersta frågorna i sådana fall inte är de viktigaste.

Anmärkning: I sådana här sammanhang har det i svenskan etablerats ett sätt att tala om livets mening eller meningen med livet (jfr till exempel engelskans ”meaning of life”). Det här är en något märklig formulering för frågor som rör livets betydelse. Formuleringen kan ha påverkats av den kristliga världsbilden hos dem som utvecklade det svenska skriftspråket.

Svaret på punkt 6.1. är en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

I ett 3-poängssvar kan examinandan föra fram några relevanta resonemang om de för människan viktigaste och yttersta frågorna.

I ett 5-poängssvar diskuterar examinandan på ett lyckat sätt och med hjälp av materialet vad ytterlighet och meningsfullhet betyder.

I ett 8-poängssvar är examinandens resonemang mångsidigt och omfattande ur åskådningsperspektiv, och hen använder begreppen på ett klart och konsekvent sätt.

6.2. (10 p.)

Kärnproblemet i formuleringen av de yttersta frågorna kommer fram rätt tydligt i utdraget ur filmen. Vi vill förstå vår existens men det är svårt att säga vad vi egentligen vill förstå. För att man ska kunna ställa en rationell fråga om den här helheten – den mänskliga existensens menings(fullhet) eller med filmens ord ”om livet, universum och allting” – måste man förstå den rätt bra.

I GLP-grunderna utgår skapandet av mening i livsåskådningskunskap från att ”människorna ses som naturliga, medvetna och kulturella aktörer som skapar och reproducerar betydelser i inbördes växelverkan”. Växelverkan mellan människor, gemenskaper och traditioner anses alltså kunna skapa betydelser. Det här leder naturligtvis inte till att det skulle vara lätt att förstå hur det här går till. Svårigheterna kan vara förknippade med såväl förståendet av meningsfullheten som sakens abstrakta väsen eller även komplexitet.

Av utdraget som utgör uppgiftens material framgår inte att planeten jorden med alla sina livsformer i filmen de facto är en superdator som är avsedd att formulera den yttersta frågan om livet, universum och allting. Om examinanden vet eller gissar det här och utvecklar sitt svar i en riktning där datorn eller den artificiella intelligensen kan betyda nästan vad som helst kan det här inte betraktas som ett fel. Om examinanden däremot tolkar datorns och den artificiella intelligensens möjligheter på ett mera konventionellt sätt, kan hen tänka att maskiner kan vara till hjälp med utmaningar som rör de yttersta frågorna när det gäller komplexitet men inte meningsfullhet. Eftersom utvecklingen på området är mycket snabb finns det inte skäl att förbehållslöst bestrida datorernas och den artificiella intelligensens möjligheter.

Det går också att rikta andra former av kritik mot formuleringen av frågor om mening. Man kan till exempel försöka argumentera för att någon verklig mening inte existerar. Meningsfullheten ses då enbart som en känsla eller ett sinnestillstånd som följer av individens beslut eller tillståndet i hans nervsystem. Det finns skäl att vara försiktig vid den här sortens kritik, för argumentet omkullkastar lätt sig självt. Om ett argument saknar mening, kan man fråga varför det är värt att framföra det.

En möjlig svarslinje är religiös, i en vid västerländsk bemärkelse. Enligt den är det inte möjligt att i det här livet ställa frågor om livets och dödens mening – eller åtminstone besvara dem – utan svarandet kräver alltid ett inslag av livet efter döden. Därmed är de yttersta frågorna religiösa och det går inte att försöka formulera dem på något annat sätt.

Svaret på punkt 6.2. kan vara beroende av det svar som getts i punkt 6.1. Det är en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

I ett 3-poängssvar anger examinanden fram några relevanta iakttagelser om problem som rör formuleringen och svarandet av den här typens frågor eller om möjligheterna för datorer och artificiell intelligens att delta i behandlingen av dem.

I ett 5-poängssvar lägger examinanden fram en bedömning av problemen i formuleringen och svarandet av den här typens frågor eller om möjligheterna för datorer och artificiell intelligens att delta i behandlingen av dem. Examinanden utnyttjar materialet på något sätt i sitt svar.

I ett 8-poängssvar baserar examinanden sin bedömning på en brett upplagd behandling som innehåller en analys av materialet. Bedömningen är konsekvent motiverad.

Del II

7. Frihet och tomhet (30 p.)

I grunderna för läroplanen 2003 ansluter sig uppgiften till punkterna "strukturen hos en världsbild och dess kärnfrågor: uppfattningar om människan, samhället, kulturen och naturen samt om verklighetens beskaffenhet" och "världsliga och religiösa åskådningar som grund för världsbilden" i kursen Världsbilden (LK2). I kursen Världsåskådning och kritiskt tänkande (LK1) i GLP15 ingår dessutom det för uppgiften relevanta innehållet "olika världsåskådningar – till exempel sekulära, religiösa, politiska och livsstilsrelaterade – samt undersökning av deras särdrag och utgångspunkter med hjälp av olika vetenskapliga verktyg". Ämnesområden som anknyter till uppgiften behandlas också i kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2): "natur- och humanvetenskapliga, sekulära och religiösa, filosofiska och populärkulturella människosyner och ideal".

I textutdraget analyserar Hart filosofiskt grunderna för livsåskådning och världsbild. Hans tes är att det finns två alternativ att välja mellan: den moderna världsbilden som betonar frihet, som utgår från "ingenting" eller den religiösa, hos Hart uttryckligen kristliga, världsbilden. Harts argumentation är både krävande och polemisk. I utdraget beskriver Hart uttryckligen den "fullkomligt moderna människan" som han anser att hemfaller åt nihilism.

7.1. (15 p.)

I analysen av texten är det meningen att få fram de olika påståendena och motiveringarna till dem. Grundtesen i utdraget är att "den fullkomligt moderna människan" utgår från att det i verkligheten inte finns något viktigare värde än valfrihet. Det här kopplar han ihop med tanken om tron på tomheten som grund för allt troende. Enligt Hart bygger nutidens ideologi alla sina lösningar på den här tomheten eller friheten. Svaret på uppgiften är en essä, där alla dimensioner i den ovannämnda tabellen ska beaktas i bedömningen.

I ett 4-poängssvar behandlar examinanden åtminstone ett av Harts påståenden och analyserar textens motivering av påståendet.

I ett 8-poängssvar finner examinanden argumentets kärntes och analyserar motiveringarna till det.

I ett 12-poängssvar finner examinanden argumentets kärntes och analyserar argumentationen mer ingående. Examinanden märker att utdraget inte innehåller några direkta grunder för kärntesen, trots att Hart redogör synnerligen övertygande för den.

I ett svar som ger de högsta poängen lyckas examinanden fördjupa sitt svar till exempel genom att koppla Harts argumentation till åskådningstraditionerna bakom den.

7.2. (15 p.)

Examinanden kan försöka bestrida Harts analys genom att beskriva värdegrunder som omfattas av "den fullkomligt moderna människan" och som baserar sig till exempel på mänsklighetens eller naturens verksamhet. Det här är inte nödvändigtvis så lätt i våra dagar. Om man godkänner Harts analys kan man se "den fullkomligt moderna människans" liv som gott eller alternativt följa Hart och söka någon helt annan, transcendent värdegrund. Då ska examinandena kunna argumentera för trovärdigheten i källan för de här transcendent värdena i en modern värld med en mångfald av åskådningar. Om examinandena till exempel liksom Hart förespråkar den kristna tron ska hen kunna säga något om varför just den.

I ett 4-poängssvar anger examinandena några aspekter på olika möjliga utgångspunkter för en världsåskådning som betonar människans självbestämmanderätt.

I ett 8-poängssvar presenterar examinandena en motiverad bedömning av olika möjliga utgångspunkter för en världsåskådning som betonar människans självbestämmanderätt.

I ett 12-poängssvar är examinandens bedömning omfattande och följdriktig och beaktar de flesta aspekter i utdraget av Harts text som utgör uppgiftens material.

I ett svar som ger de högsta poängen lyckas examinandena koppla sin bedömning till en adekvat mera generell livsåskådningskontext.

8. Basinkomst (30 p.)

I GLP03 ansluter sig uppgiften till punkterna "olika teorier om hur samhället är uppbyggt och om hur det förändras" och "rättvisan som en samhällelig, global och ideologisk fråga" i kursen Individ och samhället (LK3). Av de teman som ingår i GLP15 ansluter sig uppgiften till "studier och arbete", "individens möjligheter att påverka sitt liv" och "olika uppfattningar om ett gott liv" i kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) samt punkterna "samhällsstrukturer och kännetecken för det moderna västerländska samhället samt hur dessa grunder påverkar individens liv" och "sambandet mellan ekonomisk och politisk makt i dagens Finland och i den globala marknadsekonomi" i kursen Individ och samhället (LK3).

Uppgiften ansluter sig till den aktuella samhällsdebatten om att ersätta den orsaksbaserade sociala tryggheten med en basinkomst. Flera olika modeller för basinkomst har föreslagits i offentligheten. Beskrivningen i frågeställningen baserar sig inte på någon enskild modell utan är en abstraktion för att ge uppgiften en ändamålsenlig referensram. Utmaningen gäller att förstå att de olika modellerna för basinkomst bygger på mycket olika synsätt på människan och samhället.

8.1. (10 p.)

När det handlar om studier och arbete är den väsentliga skillnaden mellan modellen för social trygghet grundad på basinkomst och den orsaksbaserade modellen att de som får basinkomst själva kan välja i vilken mån de arbetar och studerar, såvida de nöjer sig med den levnadsstandard som basinkomsten möjliggör. Ur en studerandes synvinkel är det en fördel att arbetsinkomsterna inte minskar basinkomsten. På så sätt är det sporrande att arbeta också under studietiden, vilket dock kan göra att studierna drar ut på tiden. Ur arbetstagarens synvinkel är det en fördel att när som helst under karriären kunna återgå till studier och leva på basinkomst. I den nuvarande orsaksbaserade sociala tryggheten drar arbetsinkomsterna ner på studiestödet och i regel betalas studiestöd bara för studier på heltid för en första examen. Därmed kan till exempel en studerande som redan har en högskoleexamen inte få studiestöd för nya studier.

I ett 3-poängssvar gör examinanden någon träffande iakttagelse om hur en människas möjligheter att göra olika val i fråga om studier och arbete skiljer sig i den modell för social trygghet som bygger på basinkomst och den orsaksbaserade modellen.

I ett 5-poängssvar beskriver examinanden på ett träffade sätt åtminstone en skillnad ur studerandets perspektiv och en skillnad ur arbetandets perspektiv eller minst två skillnader ur någotdera perspektivet.

I ett 8-poängssvar är examinandens resonemang följdriktigt och mångsidigt. Av det framgår tydligt vilken positiv eller negativ inverkan olika strukturer i samhällets skyddsnet i fråga om utkomst har på individens möjligheter att träffa olika val i sitt liv.

8.2. (10 p.)

Enligt frågeställningen utbetalas basinkomsten vederlagsfritt. Det föreligger därmed ingen koppling mellan arbete och utkomst. Ur ett samhällsperspektiv kan basinkomsten sporra människor att förbättra sin utkomst genom att också söka sig till låglönearbeten. På så sätt skulle man komma åt bidragsfällor. Det har setts som ett av problemen med det orsaksbaserade systemet för social trygghet att bidragsfällorna passiverar människor som lever på bidrag och hindrar dem från att söka arbete. Å andra sidan finns det de som anser att basinkomsten i sig kan fungera som bidragsfälla. Den ger människor den felaktiga uppfattningen att de i princip inte behöver arbeta för att skaffa sig en utkomst. Det här har setts som fel signal till exempel till unga, som borde skaffa sig en utbildning och komma ut i arbetslivet.

Med tanke på människosynen kan basinkomsten motiveras med att hänvisa till alla människors lika värde, som inte är beroende av arbete. Man kan vidare hänvisa till att vårt sätt att bemöta människor i den svagaste ställningen i samhället kan ses som måttstock för bildningsnivån. Basinkomstsystemet är ett sätt att garantera människor en minimiutkomst. Men man kan också motsätta sig basinkomsten med att hänvisa till att varje vuxen människa i princip bär ansvar för sin egen utkomst. Endast sådana personer som saknar förutsättningar att arbeta ska garanteras en minimiutkomst. Därför vore det fel att organisera den sociala tryggheten genom att betala ut basinkomst till alla myndiga medborgare.

I ett 3-poängssvar gör examinanden någon träffande iakttagelse om vad det innebär för samhället eller människosynen att klippa av förhållandet mellan arbete och utkomst.

I ett 5-poängssvar diskuterar examinanden ur olika perspektiv vad det innebär för samhället och människosynen att klippa av förhållandet mellan arbete och utkomst.

I ett 8-poängssvar diskuterar examinanden på ett träffande, följdriktigt och mångsidigt sätt vad det innebär för samhället och människosynen att klippa av förhållandet mellan arbete och utkomst.

8.3. (10 p.)

Svaret kan utvecklas i många olika riktningar beroende på hur examinanden förstår modellerna för ett gott liv. Det är väsentligt att i svaret på något sätt beskriva vad de här modellerna är. För- och nackdelarna med basinkomst ska bedömas i relation till modellerna. En naturlig utgångspunkt är att konstatera att det inte finns en enda modell för ett gott liv som är rätt i ett pluralistiskt samhälle och att det är samhällets uppgift att ge människan möjligheter att leva olika former av goda liv. Ur det här perspektivet gäller bedömningen av basinkomstens för- och nackdelar frågan om basinkomsten gör det möjligt att leva olika slag av goda liv.

I ett 3-poängssvar behandlar examinanden minst en för- eller nackdel med basinkomsten med avseende på den modell för ett gott liv som hen valt.

I ett 5-poängssvar bedömer examinanden för- och nackdelar med basinkomsten med avseende på minst två modeller för ett gott liv.

I ett 8-poängssvar bedömer examinanden följdriktigt och mångsidigt för- och nackdelar med basinkomst med avseende på modellerna för ett gott liv.

9. Skönhet (30 p.)

Av de kurser som nämns i GLP03 anknyter uppgiften främst till Individen och samhället (LK3) och dess innehåll "människan som en social varelse, växelverkan mellan individerna och gemenskapen". I GLP15 anknyter uppgiften till innehållet "olika uppfattningar om ett gott liv samt vilken roll andra människor, djur och miljö spelar i ett gott liv" i kursen Människan, identiteten och ett gott liv (LK2) och innehållet "människan som social varelse, interaktion och gemenskap mellan individer" i kursen Individen och samhället (LK3) och innehållet "vändpunkter gällande människans världsbilder och världsåskådningar samt tekniska genombrott som påverkat människans uppfattning om världen och sig själv: människan som en aktör som aktivt påverkar sitt liv och sin omgivning" i kursen Teknologi, världsåskådningar och människans framtid (LK6).

Uppgiften handlar om skönhetens ställning som grund för individuella och kollektiva val. I uppgiften uppmanas examinanden inte ge en definition på skönhet, men ett gott svar förutsätter någon form av beskrivning av skönhetens karaktär. En träffande utgångspunkt kan till exempel vara talesättet "skönheten sitter i betraktarens ögon". Där ses skönhet som en egenskap som fastställs enligt en bedömning som görs av ett iakttagande subjekt. Ett likartat synsätt är att skönhet förstås som något som bestäms utgående från ett samfunds estetiska bedömning eller smak. Enligt en motsatt uppfattning är skönhet något som är oberoende av betraktaren. Av tradition har man gjort åtskillnad mellan olika slag av skönhet. Det är möjligt att särskilja skönhet som är förknippad med naturen från människans skönhet eller skönheten hos kulturobjekt skapade av människan, som konstverk, den byggda miljön eller språket. Vidare kan man göra ytterligare typologier till exempel mellan människans yttre och inre skönhet.

9.1. (10 p.)

Till individuella val, som i hög grad bygger på skönhet, kan till exempel räknas klädsel, makeup, köpbeslut i fråga om konsumtionsvaror, val av boplats eller av partner. Till den här kategorin hör också skönhetskirurgi. På ett samhälleligt plan har skönhetsvärden en betydande inverkan på exempelvis stadsplanering, byggande och miljövård och konst. Människor och samhällen har begränsade möjligheter att träffa val som baserar sig på skönhet. Valen begränsas till exempel av de resurser som finns till förfogande, som förmögenhet, eller andra värden som påverkar valet, till exempel rättvisa, hälsosamhet eller nytta. Examinanden behöver inte påvisa att de behandlade valen eller lösningarna grundar sig på i första hand skönhet. I svaret räcker det att examinanden beskriver olika typer av fall där skönheten spelar en central roll.

I ett 3-poängssvar beskriver examinanden på ett träffande sätt minst två val som baserar sig på skönhet.

I ett 5-poängssvar beskriver examinanden på ett träffande sätt och genom att utnyttja materialet minst två olika typerns individuella och kollektiva val som grundar sig på skönhet.

I ett 8-poängssvar beskriver examinanden på ett träffande, följdriktigt och mångsidigt sätt minst två individuella val och minst två kollektiva val, som alla grundar sig på skönhet. Av beskrivningen ska det framgå tydligt på vilket sätt valen är baserade på skönhet.

9.2. (10 p.)

Skönheten kan i olika situationer och på olika sätt hamna i konflikt med andra värden som valet grundar sig på. En person i en klädaffär kan till exempel tycka att ett visst plagg är vackert och besluta sig för att köpa det, trots vetskapen om att plagget är tillverkat i en fabrik som kränker arbetarnas rättigheter i Fjärran östern. Personen kan också bli förtjust i en viss ort för att den är vacker och bestämma sig för att flytta dit, trots att den ligger på ett långt och besvärligt avstånd från arbetsplatsen. Även i samband med kollektiva val förekommer det konflikter mellan olika värden. Stadsfullmäktige kan i sitt beslut nöja sig med en lösning som ur ett estetiskt perspektiv är sekundär om det inte har medel att genomföra det primära alternativet. Å andra sidan kan fullmäktige också stanna för att ta lån för att genomföra förstahandsalternativet, i strid med många stadsbors åsikt att det vore mera rättvist att satsa lånepengarna på social- och hälsovårdssektorn. Svaret kan utvecklas i olika riktningar beroende på hurdana exempel examinanden väljer att behandla. Det är väsentligt att i svaret beskriva valsituationen tillräckligt exakt och diskutera hur skönheten och de andra värdena som påverkar valet kan hamna i konflikt med varandra vid valet.

I ett 3-poängssvar beskriver examinanden på ett träffande sätt en valsituation, där skönheten kan hamna i konflikt med något annat värde.

I ett 5-poängssvar beskriver examinanden på ett träffande sätt och genom att utnyttja materialet minst två olika slags valsituationer, där skönheten kan hamna i konflikt med något annat värde. Examinanden gör några relevanta iakttagelser om sättet på vilket skönheten står i konflikt med det här värdet.

I ett 8-poängssvar beskriver examinanden på ett träffande sätt minst två olika slags valsituationer, där skönheten kan hamna i konflikt med något annat värde. Examinanden diskuterar följdriktigt och mångsidigt hur skönheten står i konflikt med det här värdet.

9.3. (10 p.)

Den teknologiska utvecklingen har veterligen i alla tider utmanat människor att ompröva sina val som grundar sig på skönhet. Tidningsartikeln som utgör uppgiftens material handlar om skönhetskirurgiska operationer som görs på tonåringar i Colombia. Den teknologiska utvecklingen har gjort det möjligt att omforma människans utseende så att det bättre motsvarar det individuella eller kollektiva skönhetsidealet. Det här skulle man kunna tänka att åtminstone i subjektiv mening förbättrar möjligheterna att leva ett gott liv. Samtidigt är ingreppen i fråga förknippade med risker som kan förvärra situationen. Det här väcker frågan om det är värt att försöka nå ett kirurgiskt förbättrat utseende trots hälsoriskerna. Den teknologiska utvecklingen har skapat nya slags möjligheter också i andra branscher. Till exempel i byggnadsbranschen har nya tekniker och hjälpmedel gjort det möjligt att genomföra allt större och mer krävande projekt. På bilden som hör till uppgiften förändrar den bro som planerats över Kronobergsfjärden i Helsingfors den havsnära stadsbilden på ett avgörande sätt. Det här inspirerar till att begrunda förhållandet mellan naturskönhetsvärden och urbana skönhetsvärden i stadsplaneringen.

Även många teknologiska utvecklingslinjer, som inte direkt syns i materialen, påverkar betydligt uppfattningarna om skönhet. Till exempel den skönhet som läggs ut på sociala medier och som ofta är påbättrad genom bildbehandling spelar en stor roll. Vidare har olika nya plastmaterial till exempel i textilindustrin möjliggjort tillverkningen av nya typer av plagg och påverkat klädtrenderna. Bruket av plastmaterial har dock väckt frågan om skönhetsförhållande till värden som rör hälsa och ekologi: kan det konstgjorda vara vackert, om det inte är hälsosamt och ekologiskt hållbart? Svaret kan utvecklas i många riktningar beroende på vilka utvecklingsgångar examinandena behandlar. I ett gott svar ger examinandena konkreta exempel och diskuterar i ljuset av dem hur de har lett till en omprövning av skönhets betydelse som grund för valen.

I ett 3-poängssvar gör examinandena någon träffande bedömning om hur den teknologiska utvecklingen påverkar uppfattningen om skönhet.

I ett 5-poängssvar bedömer examinandena på ett träffande sätt och genom att utnyttja materialet hur den teknologiska utvecklingen påverkar uppfattningen om skönhet.

I ett 8-poängssvar bedömer examinandena på ett följdriktigt och mångsidigt många olika fall, där den teknologiska utvecklingen påverkar uppfattningen om skönhet.